

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3737>

VAN-BAHÇESARAY FEKİYE TEYRAN MESCİDİ VE EVİ KORUMA VE ONARIM ÇALIŞMALARI HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA*

A SURVEY ON VAN-BAHÇESARAY FEKİYE TEYRAN MASJID AND HOUSE PRESERVATION AND RENOVATION WORKS

Şahabettin ÖZTÜRK**

Öz

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi, Van İli Bahçesaray İlçesi'nin 14 km. güneydoğusunda bulunan Yeni Kartal (*Ertaş-Verzuz*) Mahallesi'nde (*köyü*) yer almaktadır. Fekiye Teyran, H.971-1041 (M.1563-1631) yılları arasında bölgede yaşamış, edebiyatçı ve tabiat anlatıcısı olarak çeşitli edebi eserler mevcuttur. Tescilli olan yapının yapım tarihi ve ustası hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Mevcut mimari veriler dikkate alındığından XVII. yüzyılın başlarında anonim bölge ustaları tarafından inşa edilmiş, daha sonraki dönemlerde ise bazı ilave ve değişiklikler yapılarak günümüze kadar ulaşılmıştır.

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi, mahalle (*köy*) içerisinde, iki katlı, düz toprak dam olarak inşa edilmiştir. Ancak, son dönemlerde yapı örtü sistemi muhdes olan saç kaplama ile kapatılmıştır. Mescit ve ev yapısından ayrı olarak inşa edilen abdestlik bölümü içerisinde bölgede ender olarak rastlanan kulleteyin su yapısı vardır. Sıralı moloz ve kayrak taş çamur bağlayıcı malzeme yardımı ile inşa edilen yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri Van Valiliği tarafından 2013 yılında hazırlanarak, Van Kültür Varlıkları Bölge Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır.

Hazırlanan uygulama projeleri Van Rölöve Müdürlüğü tarafından 2013 yılında uygulaması yapılmıştır. Günümüzde yerli ve yabancı çok sayıda turist tarafından ziyaret edilen bölge özellikle manzara ve tabiat çeşitliliği bakımından çok zengindir.

Anahtar Kelimeler: Bahçesaray, Fekiye Teyran, Köy Evi, Mescit, Sivil Mimari, Kulleteyin.

Abstract

Fekiye Teyran Masjid And House is located in the village Yeni Kartal (*Ertaş-Verzuz*), 14 km. south-east of Van Province's Bahçesaray district. Fekiye Teyran, is a man of letter and naturalist lived in 971-1041 A.H., (1563-1631 A.D) and produced various works. Built date and builder of the registered building is not known. Considering current data, the building had been built by anonymous local builders in early XVII. century and survived till today by being modified and extended in the later periods.

Fekiye Teyran Masjid And House was designed as flat soil roofed and two story in the village. However, the building is covered by metal sheet in the recent times. There is a rarely seen Qullatain (stagnant water) structure inside of the ablution section which had been built separate from caravansarai masjid and house building. Survey, restitution and restoration projects of the building which was made out of coursed rubble and slate stone with mud binder were prepared by Van Governorate in the year 2013 and approved by Van Regional Directorate of Cultural Heritage.

Prepared application projects are conducted by Van Directorate of Survey in 2013. Having wealth on especially scenery and natural diversity, the area is visited by a great number of local and international tourists today.

Keywords: Bahçesaray, Fakiyi Teyran, Country House, Masjid, Civic Architecture, Qullatain.

* Bu makale 26 - 28 Eylül 2019 tarihleri arasında Van'da düzenlenen *International Symposium On Turkology Studies*'teki bildirinin genişletilmiş hali olarak hazırlanmıştır

** Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, sahozturk13@gmail.com.

1. GİRİŞ

Bahçesaray (*Müküs*) kış aylarında ulaşımın zor ve tehlikeli olan Van'ın ilçelerinden biridir. Kar yağışını zaman zaman beş metreye kadar ulaştığı ilçede, kış aylarında ulaşım bazen helikopter ya da batıdan Bitlis İli, Hizan ve Tatvan ilçeleri sonra Gevaş üzerinde Van'a ulaşım sağlanır (Şekil 1,2).

Şekil 1,2. Bahçesaray Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Bahçesaray, bu zorlu ve meşekatli kış mevsiminden sonra, ilkbahar mevsiminde karların erimesi sonucunda dereler ve çağlayanlardan akan su sesleri ile yemyeşil adeta cennetten bir yerleşime merkezine dönüşür.

Yaz ve sonbahar mevsimlerinde tabiatın uyanışı ile ormanlık bir görünüm kazanan yerleşim alanında hareketlilik tarım ve hayvancılıktaki ünik, endemik ürün verimliliği ve çeşitliliği kendini hemen belli eder. Bahçesaray'ın funası ve floryası bakımından oldukça çeşitli ve zengindir.

Şekil 3,4. Müküs Çayı Memba Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

İlkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde ilçedeki sportif, sosyal ve kültürel etkinlikler eşliğinde yapılan çeşitli festivaller ile ilçe bölge ve ülke gündemindeki yerini sürekli korur. İki dağın arasında kalan vadi içerisindeki Bahçesaray'a hayat veren, adeta ilçeyi ikiye ayıran debisi yüksek, suyu soğuk ve temiz olan Müküs Çayı'dır (Şekil 3-6).

Fakiyi Teyran Mescidi ve Evi'nin bulunduğu Yeni Kartal Mahallesi (*köyü*) ilçe merkezinden ayrı olması, doğal ve kültürel çeşitlilik bakımından henüz daha bozulmamış, nev-i şahsına münhasır mimari ve doğal güzelliklere sahiptir.

Şekil 5,6. Müküs Çayı Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Oldukça engebeli bir topografya üzerinde kurulu mahallede yer alan sivil mimari örnekleri yöredeki anonim ustalar tarafından geleneksel malzeme ve yapım teknikleri kullanılarak inşa edilmiştir. Mahalledeki evler, daha çok bitişik yapı nizamında, tek ve iki katlı düz toprak damlı örtü sistemi ile inşa edilmiştir (Şekil 7-12).

Anadolu sivil kırsal mimari örneklerinden olan bu yapılar Anadolu mimarlık eylemi içerisinde Mimarsız Mimari ya da Anonim Mimari olarak değerlendirilebilir.

Şekil 7,8. Bahçesaray Sivil Kırsal Mimari Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Bir çok tarihi dini ve sivil mimari yapıların bulunduğu ilçede son yıllarda çeşitli kurumlar tarafından bazı onarım çalışmaları yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Bu yapılarından biri olan Fekiye Teyran Evi ve Mescidi'dir (Başak, 1997, 12-45).

Van Valiliği İl Özel İdaresi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Van Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından 2013 yılında yapının onarımı yapılmıştır. Fekiye Teyran Evi ve Mescidi, bölge turizm, sosyal ve kültürel içerisinde önemi ve yeri oldukça önemlidir.

Şekil 9,10. Bahçesaray Sivil Kırsal Mimari Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Şekil 11,12. Bahçesaray Sivil Kırsal Mimari Görünüşleri (Ş. Öztürk)

2. KONUM

Fekiye Teyran Evi ve Mescidi, Van İli, Bahçesaray İlçesi'nin 14 km. güneydoğusunda bulunan Yeni Kartal (Ertaş-Verzuz) mahallesi yer almaktadır.

Yapı, L49c21a1a Pafta, 110 Ada, 9 Parselde, mülkiyeti ise mahalle tüzel kişiliğine aittir. Engembeli bir alan üzerinde doğu-batı istikametinde zemine yerleştirilen iki katlı, düz toprak damlı yapının, güney ve doğusu yol, kuzey ve batısı ise komşu arsaları ile sınırlanmıştır (Şekil 13).

Şekil 13. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi Vaziyet Planı (Van R. A. M Arşivi)

3. TARİHÇE

Fekiye Teyran, H. 971-1041, (M.1563-1631) yılları arasında yaşamış, edebiyatçı ve tabiat anlatıcısı olarak bilinir, çeşitli edebi eserler mevcuttur.

Derler ki;

Kür-i Arzda kuşların diline vakıf olmuş bir Hz. Süleyman peygamber vardır, bir de Fakiye Teyran'dır (Sadini, 2012:27-40).

Yapı, Van Kültür Varlıkları Bölge Müdürlüğü'nün 30.06.2011 gün ve 868 sayılı kararı ile anıt niteliğinde tescilli yapılarak kayıt altına alınmıştır. Yapıya ait, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri 29.04.2013 tarih ve 350 sayılı karar ile bölge kurul müdürlüğü tarafından onaylanmıştır.

Şekil 14. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi Zemin Kat Planı (Ş. Öztürk)

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'ne ait rölöve, restitüsyon ve restorasyon uygulama projeleri, 2013 yılında Van Valiliği İl özel İdaresi tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan projeler Van Kültür Varlıkları Bölge Müdürlüğü'nün 15.05.2013 gün ve 381 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Onarım çalışmaları ise Kültür ve Turizm Bakanlığı Van Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından yapılarak tamamlanmıştır.

Yapının inşa tarihi ve ustası hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yapının inşa malzemesi, yapım tekniği ve mimari formu ve diğer mimari özellikleri dikkate alındığından, XVII. yüzyılın başlarında anonim bölge ustaları tarafından inşa edilmiş, daha sonraki dönemlerde bazı ilave ve değişiklikler yapılarak günümüze kadar ulaşılmıştır.

4. YAPININ İNCELENMESİ

4.1. Plan

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi, iki katlı düz toprak damlı olarak bitişik yapı nizamında, doğu-batı istikametinde zemine kurulmuştur. Doğu bölümünde yer alan mescit, 6.98x9.61 m. ölçülerindedir (Şekil 14).

Mescidin güneydoğu köşesinde yer alan 1.85 m. genişliğindeki koridor yardımıyla ulaşım sağlanır. Koridorun kuzeyindeki 14 adet taş merdivenler yardımıyla üst kat mescide çıkılır. Koridorun güneydoğu köşesinde bulunan 1.15 m. tek açıklıklı ahşap kapı ile 5.64x6.31. m. ölçülerinde mescidin zemin katına girilir.

Şekil 15,16. Fekiye Teyran Mescidi Zemin Kat Mihrap ve Ayakabılık Nişi Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Mescit, kuzey-güney yönünde aynı aks boyunca iki sıra halinde devam eden dört adet düzensiz sıralanmış yaklaşık 0.25 m. çapındaki yuvarlak ahşap dikmeler ve kuzey duvarına yakın bir bölümde 0.45 m. çapındaki yuvarlak ahşap dikmeler yardımıyla üst kat tavan döşemesi taşınmaktadır (Şekil 15,16).

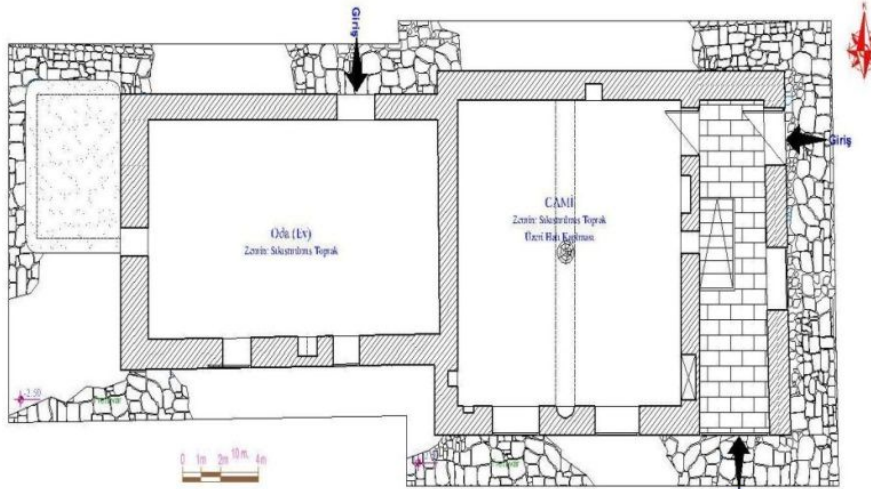
Kuzey duvarı boyunca zeminden 0.60 m. yükseklikte ve 0.82 m. genişlikte ahşaptan imal edilmiş, oturma ahşap sekisi (*makat*) yer almaktadır. Kuzey duvarın batı köşesinde bir, doğu köşesinde biri küçük diğeri ise 0.45 m. genişlikte 0.30 m. derinlikte nişler vardır. Mescidin batı duvarının güneyinde bir adet niş ile odaya bakan bir mazgal pencere yer alır (Şekil 17,18).

Güney duvarında 0.60 m. genişliğindeki iki düzensiz planlamaya sahip pencere yer alır.

Şekil 17,18. Fekiye Teyran Mescidi Üst Kat İç Mekan Görüntüleri (Ş. Öztürk)

Pencereler arasında yer alan içe 0.10 m. çıkıntılı 0.35 m. derinliğinde yuvarlak mihrap nişi bulunur. Güney beden duvarının güneydoğu köşesinde ise 0.90 m. genişliğinde ve 0.25 m. derinliğinde bir dolap nişi vardır. Mescidin doğu duvarında giriş kapısı ile biri yuvarlak diğeri ise düz planlı iki adet niş yer alır. Bu nişten düz olanı ayakkabılık bölümü olarak kullanılmaktadır.

Şekil 19. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi Üst Kat Planı (Ş. Öztürk)

Mescit zemin katındaki merdiven ile üst kat koridor bölümüne çıkılır. Üst kat koridor bölümü 1.69x6.65 m. ölçülerinde kuzey-güney yönünde planlanmıştır. Koridorun güneyi tamamıyla bir pencere ile sınırlanmıştır. Koridorun doğu duvarında ise 1.23 m. genişliğinde bir pencere ile en kuzeyde arazinin topoğrafik konumundan dolayı bir 1.15 m. genişliğinde tek kanatlı ahşap bir kapı yerleştirilmiştir. Koridorun kuzeybatı köşesindeki 0.90 m. genişliğindeki tek kanatlı ahşap bir kapı ile 5.91x6.07 m. ölçülerindeki üst mescit bölümüne girilir (Şekil 19).

Mescidin güney beden duvarının ortasında yer alan yuvarlak mihrap nişi 0.50 m. genişliğinde 0.25 m. derinliğindedir. Mihrabı her iki yanında 1.25 m. genişliğinde iki adet benzer mimari özelliklerde pencereler yer alır. Mescidin güneybatı köşesinde iki, kuzey duvarının ortasında bir ve doğu duvarında farklı büyüklüklerde iki toplam beş adet niş ile doğu duvarının ortasında 0.45 m. genişlikte bir pencere yerleştirilmiştir. Üst kat mescidinin ortasında yer alan yuvarlak kesitli 0.45 m. çapındaki ahşap dikme düz dam ahşap kirişini desteklemektedir.

Şekil 20,21. Fekiye Teyran Evi İç Mekan Görünüşleri (Ş. Öztürk)

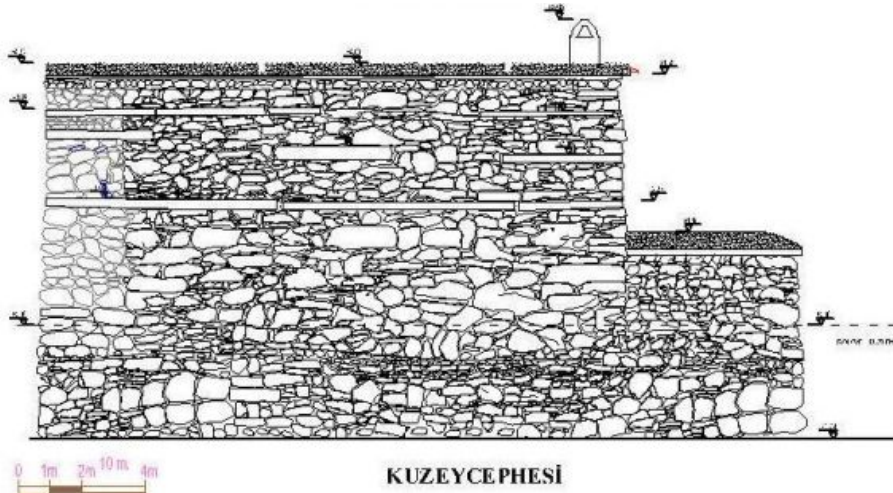
Mescidin batısında bitişik olarak inşa edilen Fekiye Teyran Evi, tıpkı mescit gibi iki katlı ve düz toprak damlı olarak inşa edilmiştir. Ev, kuzeyden 0.47 m. güneyden ise 1.40 m. mescidin beden duvarı aksından içerlek inşa edilmiştir. Eve, güneyden kuzeybatıda yer alan 1.65 m. genişliğindeki bir ara hol içerisinde batı beden duvarına açılan 1.15 m. genişliğindeki tek kanatlı ahşap kapı ile odaya girilir. Oda, 4.17x7.47 m. ölçülerindedir.

Odanın kuzey beden duvarının kuzeybatı köşesinde yer alan giriş kapısı bölümü yaklaşık 0.75 m. kuzeye gömülü olarak planlanmıştır. Odanın doğu duvarının güney bölümünde mescide bakan bir mazgal pencere yer alır. Odanın güney duvarında farklı ölçülerde iki niş ile iki mazgal pencere bulunur. Giriş kapısını hemen güneyinde batı duvarda yer alan yuvarlak planlı bir ocak nişi yerleştirilmiştir (Şekil 20,21).

Evin üst katına arazinin topoğrafyasında dolayı kuzey beden duvarından açılan 1.00 m. genişliğindeki tek kanatlı ahşap kapı yardımıyla odaya girilir. Oda, 4.30x7.72 m. ölçülerindedir. Oldukça yalıtılmış olarak tasarlanan odanın batı duvarında bir, güney duvarında iki olmak üzere toplam üç pencere ile güney duvarında bir niş yer alır. Evin üst katına giriş son yakın dönemlerde zemin kat giriş markizinin üzerinde ahşap bir merdiven yapılarak batı duvarına açılan bir kapı yardımıyla sağlanmıştır.

4.2. Cepheler

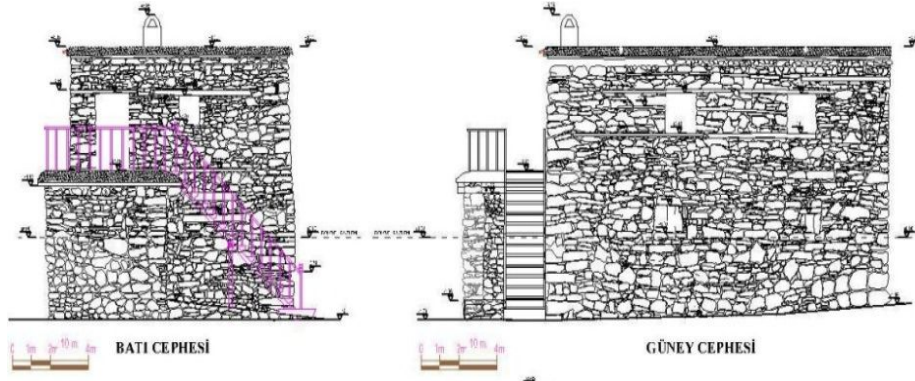
Kuzey cephesi, yüksekliği arazinin topoğrafyasına göre değişken olup, 19.84 m. uzunluğundadır. Kayrak sal taşı ile moloz taşın karma yapım tekniğinde sırasız bir şekilde örülmüştür (Şekil 22).

Şekil 22. Fekiye Teyran Evi Kuzey Cephesi (Ş. Öztürk)

Güney cephesi, 5.75 m. yüksekliğinde 19.84 m. uzunluğundadır. Güney cephesinde yatay ve düşeyde yer alan pencereler ve cephe batısındaki giriş ve merdiven cepheye hareketlilik kazandırmıştır. Batı cephesi, 5.75 m. yüksekliğinde 6.58 m. uzunluğundadır. Batı cephesindeki üst kat giriş kapısı ve ahşap merdiven dışında herhangi bir mimari açıklık yer almamaktadır.

Taş yapılı beden duvarı saçak altı koduna kadar yükselerek 0.30 m. dışa ahşap taşıntılı düz saçak yardımıyla toprak düz dama geçiş sağlanmıştır (Şekil 23,24).

Şekil 23,24. Fekiye Teyran Evi Batı ve Güney Cephesi (Ş. Öztürk)

Düz toprak damda bir adet ocak bacası ile saçak üzerinde iki adet ahşaptan imal edilmiş çörten (şöratan) yerleştirilmiştir. Kuzey cephesinin batısında yer alan üst kat giriş bölümü daha alt kotta yer almaktadır (Şekil 25,26).

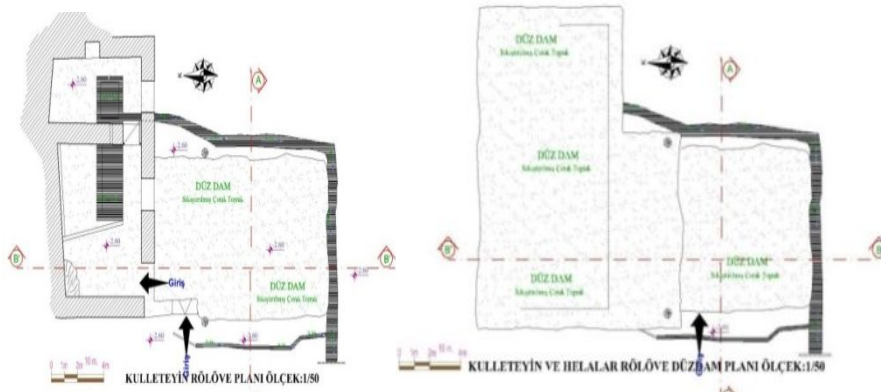

Şekil 25,26. Fekiye Teyran Evi ve Mescidi Batı ve Güney Cephesleri (Ş. Öztürk)

4.2. Abdestlik (Hela ve Kulleteyin)

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin güneybatısının yaklaşık 50.00 metre uzaklıkta yer alan abdestlik bölümü, tek katlı düz toprak dam örtülü ve ayırık yapı nizamında inşa edilmiştir (Şekil 27).

Abdestlik bölümü iki ayrı bitişik yapı halinde arazinin eğimli topografyasına uygun olarak planlanmıştır. Üst kottan alt kotta doğu sürekli akar konumdaki küçük bir su kanalı üzerinde yapı tasarlanmıştır.

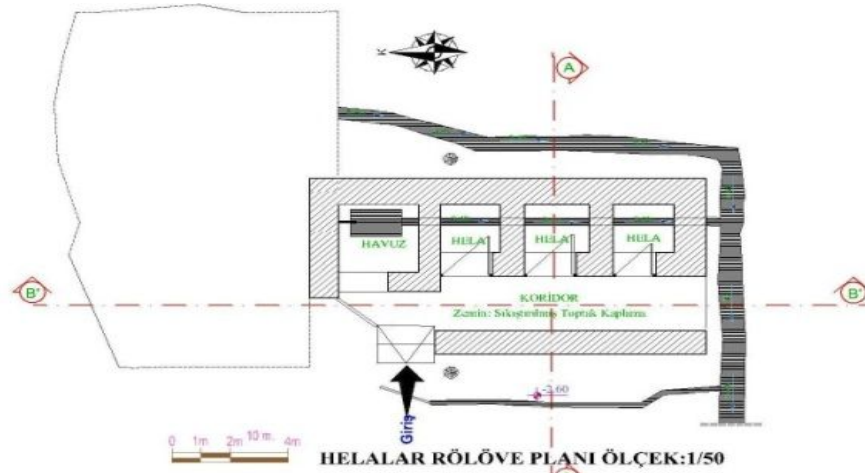

Şekil 27,28. Abdestlik ve Düz Toprak Dam Rölöve Planı (Ş. Öztürk)

Öncelikle üst kotta yer alan kulleteyin mekânı iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Yapının ilk bölümüne güneybatı köşesinde 0.90 m. genişliğinde bir kapı ile yaklaşık 3.25x4.10 ölçülerindeki kulleteyin mekânına girilir (Şekil 28).

Kulleteyinin doğu duvarına bitişik 1.00x2.05 m. ölçülerinde 1.50 m. derinliğinde su havuz bulunur. Mekânın güney duvarında 0.85 m. genişliğinde bir pencere bulunur. Yapının güneydoğu köşesinde 0.70 m. genişliğindeki bir kapı ile ikinci kulletey bölümüne geçilir. Bu bölüm, 1.72x3.36 m. ölçülerinde kuzey-güney istikametinde planlanmıştır. Bu mekân içerisinde yer alan su havuzu diğer havuz aksı doğrultusunda 1.00x1.30 m. ölçülerinde ve yaklaşık 1.30 m. derinliğindedir. Mekânın doğu duvarı ortasında 0.54 m. genişliğinde ve 0.43. derinliğinde bir niş vardır. Bu mekânın güney duvarında 0.85 m. genişliğinde bir pencere yer alır.

Kulletey yapısını güneyindeki hele bölümü arazinin eğimli topoğrafyadan dolayı daha alt kotta bitişik nizamda inşa edilmiştir. Hela bölümü, 3.72x6.83 m. ölçülerinde bir kulletey, bir koridor ve üç benzer mimari ölçülerden oluşmaktadır (Şekil 29). Helaya batıdan 1.00 m. genişliğindeki üç basamakla inilerek koridora girilir. Koridor, 1.10x6.83 m. ölçülerinde kuzey-güney istikametinde planlanmıştır. Koridorun kuzeydoğu köşesinde yer alan 0.85 m. genişliğindeki kapı yardımıyla 1.30x1.43 m. ölçülerindeki kulleteyine girilir.

Şekil 29. Abdestlik Helalar Rölöve Planı (Ş. Öztürk)

Kulleteyinin içerisinde yer alan havuz 0.57x0.90 m. ölçülerinde ve yaklaşık 1.00 m. derinliğindedir. Kuzey beden duvarının ortasından akar durumundaki su havuza doldurarak üç helanın içerisine aynı aks doğrultusunda geçerek dışarıya akar. Koridorun doğusunda yer alan üç adet benzer mimari özellikteki helaların kapıları koridora açılır. Helalar 1.02x1.02 m. ölçülerinde kare planlıdır (Şekil 29).

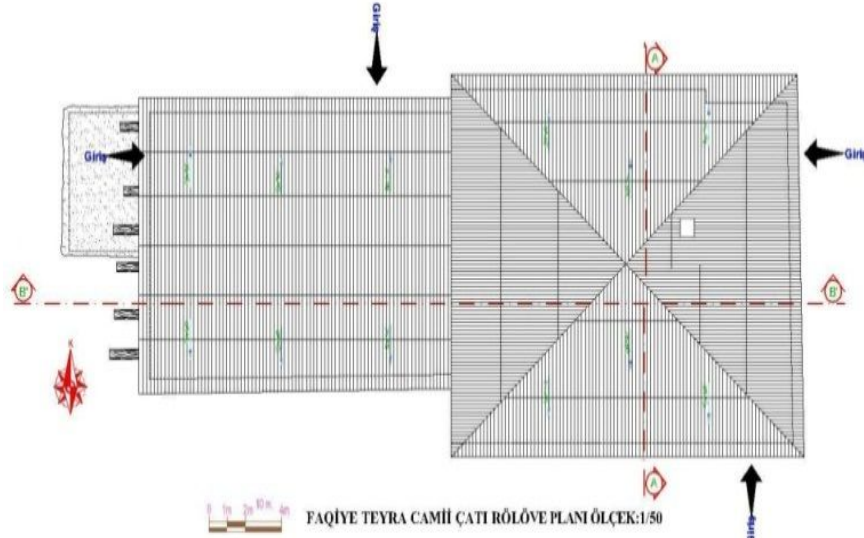
Yapıyı oluşturan beden duvarları yaklaşık 0.50 m. olup, iç ve dış duvar yüzeyleri sıvasızdır. Moloz ve kayrak taştan çamur bağlayıcı malzeme kullanılarak inşa edilen duvarların en üst kısmı bir ahşap hatıl yardımıyla düz toprak dama geçiş sağlanır. Kulletey yapısının kuzey beden duvarı büyük bir bölümü arsanın topoğrafik eğiminden dolayı yere gömülüdür. Kulletey iki kule anlamına gelir, havuz içerisinde yaklaşık 13 ton su demektir. Suyun az veya çok olması onun temiz ve temizleyici olma özelliğini korumasında önemli bir rol oynar. İslam fıkıh mezhepleri arasında bu ayırımın ölçüsü hakkında görüş farklılıkları vardır. Suyun akarsu kabul edilmesi için belirli bir ölçü bulunmayıp bu konuda örfe bakılacağı ya da en az bir saman çöpünü alıp götüren suyun akarsu kabul edileceği yönünde iki görüş vardır.

Örfe bakılarak mescit ve hamam şadırvanları akarsu kapsamında değerlendirilmiştir. Hanefilere göre az ve çok su ayırımında suyun derinlik ve hacminden çok yüzey genişliği önemli olup, bunun takdiri suyu kullanacak kişiye bırakılmıştır (Güney, 2005:435-437). Fekiye Teyran Mescit ve Evi, plan içerisinde yer alan kulletey su yapısı Anadolu su mimarisi içerisinde ender görülen, Doğu ve Güney Anadolu kentlerinde Muş-Mollakent, Şırnak-Cizre ve Van-Bahçesaray ilçelerinde yer almaktadır. Kulletey su yapısı daha çok İslam dininin mezhepsel çeşitliğinde bir abdest alma ritüelinin fonksiyonel yapısıdır (Öztürk, 2018:120,121).

4.3. Düz Dam Örtü Sistemi

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi, örtü sistemi bölge sivil yerel mimarisinde kullanılan düz toprak dam sistemidir. Düz dam, 7.83x18.20 m. ölçülerinde doğu batı istikametinde dikdörtgen planlı bir yapıya sahiptir.

İki bitişik yapı özelliğinde inşa edilen örtü sistemi kuzey ve güneyden yaklaşık 1.90 m. daralarak devam eder (Şekil 30).

Şekil 30. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin Çatı Rölöve Planı (Ş. Öztürk)

Yapı tüm yönlerden 0.35 m. genişliğinde ahşap düz saçaklar yardımıyla toprak dama geçiş sağlanır. Düz toprak dam ortadan güney ve kuzeye doğru %3-5 eğimli olarak kar ve yağmur suları kuzey ve güney cephelerde yer alan karşılıklı dört toplam sekiz çörtene (*şöratan*) drene edilerek dışarıya doğru tahliye edilir. Toprak damda iki adet baca yer alır.

Düz toprak dama portatif olarak hazırlanan ahşap merdiven yardımıyla çıkılır. Yıllık periyodik bakım ve temizliği ilkbahar ve sonbahar mevsimlerini başlarında iki kez yapılır. Özellikle bölgede "Luğ" adı verilen silindirik bir yekpare taş ile düz toprak damın sıkıştırılması gerekmektedir (Şekil 30).

4.5. Süsleme

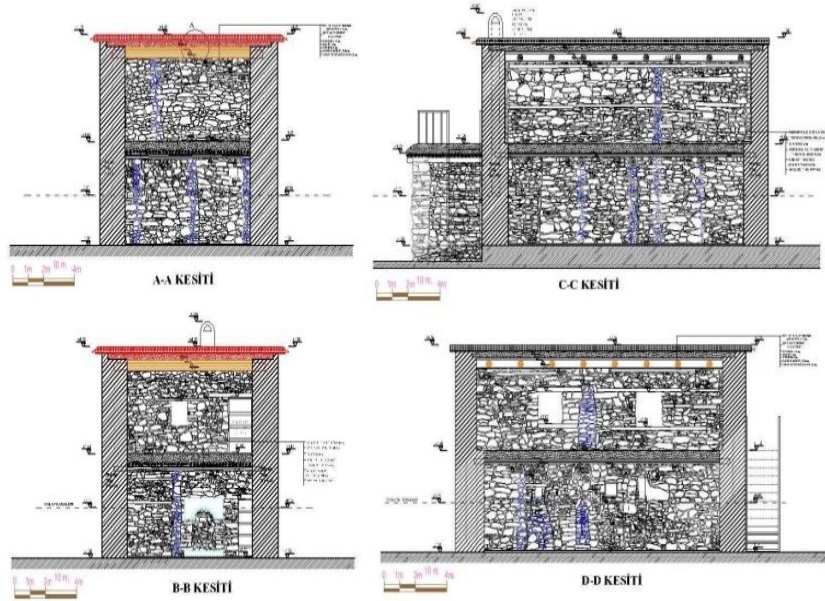
Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin oldukça yalın bir şekilde inşa edilmiş, iç ve dış tüm mimari elemanlarının üzerinde herhangi bir süsleme unsuru kullanılmamıştır.

4.6. Malzeme ve Yapım Teknikleri

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin yapım malzeme olarak; moloz taş, kayrak taş, kesme taş, ahşap, toprak ve metal malzeme kullanılmıştır. Yapıda kullanılan taş cinsi ise yöresel kalkerdir (Şekil 31-34).

Moloz Taş; yapının beden ve iç duvarları yapımında ve duvar iç dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Kayrak Taş; yapının beden ve iç duvarlarında moloz taş ile birlikte düzensiz örgü tekniği ile çift cidarlı olarak, ev ve mescit zemin kat kaplamasında kullanılmıştır. Kesme Taş; mescit zemin ve üst kat koridor kaplamasında ve üst kat merdiven inşasında kullanılmıştır.

Ahşap; Yapının tüm kapı ve pencere kanat ve kasa doğramaları, beden ve ara duvar ara hatlarında, ara kat ile düz toprak dam giriş, ve mertek yapımında ve ev kat merdivenlerinde kullanılmıştır. Yapıda kullanılan ağaç cinsi ise dağ kavağı (karaağaç) ceviz ağacı ise daha çok tefriş malzeme ve mobilyasında kullanılmıştır. Metal; Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin yapısının tüm kapı ve pencere aksesuarlarında kullanılmıştır (Şekil 31-34).

Şekil 31-34. Fekiye Teyran Evi'nin A-A, B-B, C-C ve D-D Kesitleri (Van R. A. M Arşivi)

Subasman, pencere alt ve üst bölümleri ile saçak altı kotlarında çift taraflı ahşap hatıllar kullanılmıştır. Düz toprak dam yapımında odun külü, kaya tuzu, saman ve çorak toprak karışımında hazırlanan çamur, püshürük yapımında kullanılır (Şekil 31-34).

5. ONARIM ÇALIŞMALARI

Yapım ve onarım aşamalarında bağlayıcı malzeme olarak yapıda saman katkıli çamur kullanılmıştır. Yapının düz toprak damı, ahşap hatıllar üzerine yerleştirilen 0.20 m. çapında ahşap kirişler üzeri ahşap mertek, saz, püshürük ve çamur kaplama şeklinde sıralanarak inşa edilmiştir (Öztürk, 2018: 533-537). Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin zemin kat duvar kalınlığı 0.80 m. üst kat duvar kalınlığı ise 0.60 m. olarak yığma taş dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiştir.

Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin onarım çalışmaları 2013 yılında Van Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün teknik elemanların denetiminde yapılmıştır. Bölge kurulu tarafından onaylanan yapı restorasyon projesinin ilke ve esaslarına bağlı kalarak onarım çalışmalarına başlanmıştır.

Yüklenici firma iş programında yer alan çalışma esaslarına bağlı olarak onarım sırasında oluşabilecek kazaları önlemek, yapının çevre ile ilişkisini kesmek ve iş güvenliğini sağlamak amacıyla geçici koruma çit ile çevreleyerek gerekli önlemler almıştır. Yapını iç ve beden duvarlarının derzleri içten ve dıştan iskele kurularak temizlik ve derz dolguları hidrolik kireç harcı ile onarımı yapıldı.

Yapının ahşap kapı ve pencere doğramalarının onarım ve temizliği yapıldı. Yapının örtü sisteminde sonradan inşa edilen esline uygun olmayan galvanizli saç örtülü beşik çatı tamamıyla kaldırılmıştır. Düz toprak damın bakım ve onarımı yapılarak projesinde belirtilen yerlere ahşap çörtener (*şoratan*) yerleştirildi.

Şekil 35,36. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin Batı ve Güney Görünüşleri (Van R. A. M Arşivi)

Evin ve mescidin zemin kat iç mekan kaplaması aslına uygun bir şekilde kayrak taş kaplama ile yeniden tesviyesi ve onarımı yapıldı. Üst kat tavan ve taban ahşap kaplamaların onarım ve yenilenme

işlemleri tamamlandı. Yapının dış beden duvarları ile zemin ilişkisini sağlayan bölgelerde yıpranan bölümlerin raspa ve onarım çalışmaları büyük bir titizlikle yapıldı (Şekil 35, 36).

Yapının kar ve yağmur suyu, rutubet, ve nemin olumsuz etkisinden korumak amacıyla, tüm beden duvarların çevresi bir metre genişliğinde moloz taş kaplamalı tretuvar inşa edildi. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin ve günümüzde türbesinin yer aldığı yollar, Fekiye Teyran'ın edebi Türkçe ve Kürtçe sözlerinde oluşan tabelalar ile donatıldı (Şekil 37,38).

Şekil 37,38. Fekiye Teyran Yolu Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

6. SONUÇ

Bahçesaray yerleşim merkezi kendine has iklim özelliklerine sahip bir ilçedir. İlçe merkez ve çevresindeki mimari daha çok anonim (*mimarsız mimari*) ve kırsal bir mimari anlayışı içerisinde geçmişten günümüze kadar gelişerek oluşmuştur. Günümüzde de ilçe ve ilçeye bağlı tüm mahallelerde (*köy*) aynı mimari anlayış geleneksel olarak devam etmektedir.

İlçe zaman zaman ya kış mevsiminde ulaşım zorlukları, ya da doğal güzellikleri ile ancak, daha çok, Fekiye Teyran ismi ile bölge ve ülke gündeminde kalır. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi'nin onarım yapıldıktan sonra yerli ve yabancı çok sayıda turistin, özellikle ilkbahar ve yaz mevsimlerinde Bahçesaray'a gelmesine neden olmuştur. Fekiye Teyran Mescidi ve Evi, mimari nitelik olarak değil, daha çok kırsal mimari anlayışı içerisinde değerlendirildiğinde önemli bir yapı olduğu bir gerçektir. Kendine has plan anlayışında inşa edilen ev ve mescit, mimarlık ve sanat tarihi metodolojisi içerisinde plan ve cephe mimari tipolojisi olarak herhangi bir grup içerisinde değerlendirmek pek mümkün değildir.

Ancak, tescilli kültür varlığı olarak onarımı yapılan Fekiye Teyran Mescidi ve Evi, mimarlık ve sanat tarihi açısından kırsal geleneksel Anonim mimari olarak önem arz etmektedir. Onarım yapılan yapı, ilçenin kültürel tanıtılmasında önemli bir kazanım sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Başak, O. (1997). *Bahçesaray'daki Mimari Eserler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.
- Güney, H. M.. (2005). Kulleteyin. *İslâm Ansiklopedisi*, (Cilt.37, s. 335-437). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.
- Sadini, M. X. Fekiye Tayran. (2012). *Fekiye Tayran Kişiliği ve Eserleri*. M. Xalid Sadini (Ed.) *Fekiye Tayran Muhabet Yolu* (ss. 27-40). Van: Mavi Ofset.
- Öztürk, Ş. (2018). Muş Bulanık Mollakent'teki Mimari Yapılara Genel Bir Bakış. İrşad Sami Yuca (Ed.), *Mollakent Anadolu'da Kadim Bir Kültür ve Medrese Merkezi*, (s. 120, 121), Ankara: Gece Yayınevi.
- Öztürk, Ş. (2019). *Geleneksel Van Evleri*. Kayseri: Ormat Matbaacılık.